

УДК 378.14:656.07

DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-96-100

ДОРОШЕНКО Тетяна Миколаївна,
старший викладач кафедри менеджменту, економіки,
права та туризму, Льотна академія Національного
авіаційного університету

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ АВІАЦІЙНИХ МЕНЕДЖЕРІВ» ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті проаналізовано визначення понять «готовність» та «професійна готовність». Виокремлено основні підходи до дефініцій з погляду педагогіки та психології. Запропоновано авторське визначення «професійної готовності авіаційних менеджерів» яке потрактовано як здатність авіаційних менеджерів до якісного виконання своїх професійних завдань у стандартних та екстремальних ситуаціях, що базуються на основі отриманих знань, умінь та навичок.

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, готовність майбутніх авіаційних менеджерів, готовність до професійної діяльності.*

Постановка проблеми. У зв'язку з інтеграцією України в європейські економічні та політичні структури, підвищенням конкурентоспроможності та забезпеченням мобільності на ринку праці необхідно вдосконалювати навчальний процес авіаційних менеджерів у ЗВО та по новому формувати освітній та науковий простір. Зростання потреб у фахівцях менеджерського профілю пов'язано зі значними та постійними змінами в структурі економіки, технологіях на ринку праці, формуванням єдиного інформаційного простору, що в свою чергу, впливає на характер вимог до якості освіти менеджерів, які повинні вміло володіти знаннями, отриманими в процесі навчання. Перед закладами вищої освіти постає проблема цілісного розвитку особистості, який передбачає наявність організаторських та управлінських здібностей, системного, аналітичного та стратегічного мислення, творчого потенціалу, вміння працювати в колективі, виконувати спільну роботу, бажання професійного розвитку, володіння іноземними мовами, вміння планувати та прогнозувати свою роботу та роботу компанії, а також мобільність фахівців.

Зміни в соціально-економічному розвитку держави потребують підготовки менеджерів нового покоління. Шляхи реформування професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема менеджерів, знайшли відображення в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що у педагогічній і психологічній науках існує значна кількість підходів до визначення понять «готовність» та «готовність до професійної діяльності». Значний вклад у розуміння сутності поняття готовності внесли праці таких вчених, як І. Бех, І. Власюк, М. Дьяченко, В. Івкін, Л. Кандибович, Л. Карамушка, О. Кокун, Г. Костюк, А. Линенко, М. Москальов, К. Платонов, Е. Помиткін, Л. Прудка, А. Маркова, Н. Худякова та ін.

Питання професійної готовності знайшло віддзеркалення в ряді наукових досліджень у різних сферах вищої освіти. Так, зокрема розглядалися наступні аспекти професійної готовності: формування готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі (О. Сакалюк), готовність викладачів вищих навчальних закладів МВС України до педагогічної діяльності (О. Степаненко), готовність до самопізнання майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фізичної підготовки (Е. Сивохоп), формування інтегративної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності (Л. Прудка), готовність до педагогічної діяльності (О. Філь, І. Чорна), готовність майбутніх фахівців з вищою освітою до використання комп'ютерної техніки (А. Гулеватий), готовність випускників технічних ЗВО до професійної безпеки (Н. Єфімова), готовність членів громадських формувань до охорони державного кордону (І. Ковальська), працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах (О. Колесніченко), готовність військовослужбовців внутрішніх військ до діяльності з охорони громадського порядку (В. Молотай), льотної складу до діяльності в умовах тривалих перерв між польотами (І. Окуленко). Незважаючи на значну кількість наявних

досліджень науковців із проблеми формування готовності фахівців до професійної діяльності, проблема формування готовності авіаційних менеджерів управлінського та адміністративного профілю потребує окремого дослідження.

Мета статті – проаналізувати наукові поняття «готовність», «професійна готовність» та запропонувати власне визначення «професійна готовність майбутніх авіаційних менеджерів».

Виклад основного матеріалу. У педагогічних дослідженнях немає одностайної думки стосовно поняття «готовності», тому воно трактується науковцями як: певні здібності, властивості й якості особистості (Б. Ананьев, С. Рубінштейн); стан, який характеризується мобілізацією фізичних та психічних сил (М. Левітов, Л. Нерсесян); прояв комплексу індивідуально-особистісних якостей (К. Абульханова-Славська, К. Платонов); цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, відносини, мотиви, почуття, установки (С. Максименко).

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» готовність розглядається як «стан готового, такого, що зробив необхідне приготування, підготувався до чогось, висловлює згоду, схильність чи виявляє бажання зробити що-небудь» [1, с. 257]. У «Тлумачному словнику з інформаційних технологій» готовність – стан особистості, який дозволяє їй успішно ввійти в професійне середовище [6, с. 10].

У «Психологічному словнику» готовність – активно-дійовий стан особистості, установка на певну поведінку, мобілізованість сил на виконання завдання. Для готовності до дій потрібні знання, уміння, навички, наполегливість і рішучість здійснити ці дії [10, с. 63]. Зазначимо, що у психології поняття готовності розглядається у різних проявах, а саме: певний стан особистості (М. Дьяченко, Л. Кандилович, В. Пономаренко, Д. Узнадзе та ін.), необхідна умова успішного виконання особистістю певного виду діяльності (М. Дьяченко, Л. Кандилович та ін.), установка на певну поведінку, виконання дії тощо (Ф. Бассін, В. Духнович, М. Дьяченко, Т. Йосебадзе, Л. Кандилович, А. Прангішвілі, А. Шерозія та ін.).

З. Калмикова розглядає та зазначає, що психологічна готовність – здатність до навчання, здатність особистості успішно й активно засвоювати необхідні знання, здобувати потрібні вміння й навички. М. Левітов вивчає психологічну готовність як тимчасову готовність і працездатність, її сутність бачить у початковій активізації психічних функцій [8, с. 94].

Науковці Л. Кандилович, Д. Узнадзе вважають, що готовність – це первинна фундаментальна умова успішного виконання будь-якої професійної діяльності [4]. Крім того, готовність включає не лише різного роду свідомі й несвідомі установки на відповідні форми реагування, а й усвідомленні задачі, моделі ймовірної поведінки, визначення оптимальних способів діяльності, оцінку своїх можливостей у їх співвідношенні з можливими труднощами й необхідністю досягнення відповідного результату. Тому тільки в деяких випадках стани установки й готовності співпадають. Як правило, готовність – більш складне структурне утворення [4].

В. Жукова [5] розглядає готовність як цілісне утворення, що характеризується психофізіологічною, емоційно-вольовою, когнітивною мобілізацією особистості в момент її включення в діяльність визначеного напрямку. Вона визначає, що готовність – це властивість особистості, що розвивається в результаті накопичення життєвого досвіду, який базується на формуванні позитивного ставлення до даної діяльності, усвідомлення мотивів і потреб.

У педагогічних дослідженнях готовність – результат процесу підготовки. Також ряд науковців (Р. Моцик, О. Сакалюк, Л. Прудка) вказують, що готовність – сукупність впливів, певне утворення, що розвивається на основі мотивів, професійної спрямованості, бажання досягти успіху, самовдосконалення, самоосвіти.

Ми підтримуємо погляд Л. Прудкої, Л. Кандиловича і вважаємо, що «готовність» – це стан особистості, що впливає на якість успішного виконання дій. Розмежовуючи «готовність» з «установкою», зазначаємо, що остання є додатковим механізмом для якісного виконання роботи, поставленого завдання.

У «Тлумачному російсько-український словнику психологічних термінів» професійна готовність – суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання професійної діяльності і прагне її виконувати. Вона не обов'язково узгоджується з об'єктивною професійною підготовленістю [2, с. 272].

Згідно з психологічним напрямом, готовність до певного виду діяльності передбачає певні мотиви і здібності. Психологічними передумовами виникнення готовності до виконання конкретної діяльності є її розуміння, усвідомлення відповідальності, бажання досягти успіху,

визначення послідовності дій і способів роботи. Утруднюють відчуття готовності пасивне відношення до завдання, безтурботність, байдужість, відсутність плану дій і наміру максимально використати свій досвід. Недостатність готовності призводить до неадекватних реакцій, помилок, невідповідності функціонування психічних процесів тим вимогам, що ставляться ситуацією [10, с. 63]. З. Курлянд розглядає готовність до діяльності як цілісну інтегровану якість особистості, що найбільш повно описує емоційну, когнітивну та волюву мобільність особи в момент включення в діяльність [7, с. 18].

Наступним завданням нашої наукової розвідки є визначення поняття «професійної готовності». Низка вчених (К. Абульханова-Славська, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн) зазначають, що професійна готовність – закономірний цілеспрямований результат визначеної спеціальної професійної підготовки фахівців, його особистісно-мотиваційного ствердження, налаштованості на працю, уміння перемагати труднощі, їх освіти, самоосвіти, самовиховання, бажання досягти успіху і уміння долати перешкоди. Більшість науковців (Л. Потапкіна, Л. Кондрашова, В. Жукова) зазначають, що професійна готовність – складне психологічне, особистісне утворення, активний діяльнісний стан особистості, певна складна її якість, що включає систему інтегрованих властивостей. Відповідно, такою готовністю регулюється професійна діяльність фахівця, забезпечується ефективність [9, с. 200].

Передумовою професійної роботи є готовність до діяльності, що є результатом професійної підготовки фахівця у навчальному закладі. Аналіз досліджень Л. Прудкої дає можливість зробити висновок, що готовність до професійної діяльності залежить від відповідного рівня професійної компетентності, професійної майстерності, а також здатності до саморегуляції, налаштованості на відповідну соціальну діяльність, уміння мобілізувати свій професійний (духовний, особистісний та фізичний) потенціал на розв'язання поставлених завдань у відповідних умовах.

Проаналізовані наукові джерела дають змогу розглядати професійну готовність у двох підходах: функціональному та особистісному. Функціональний підхід розглядає готовність як певний психічний стан між особистісними властивостями та психічними процесами і розглядають як необхідну умову успішного виконання професійних обов'язків. Особистісний підхід розглядає готовність як характеристику особистості, що містить у собі спеціальні та загальні здібності, потребу у професійному самовдосконаленні, управлінські, комунікативні, професійні та інші вміння.

Аналізуючи представлені вище роботи, вважаємо, що «професійна готовність» – це закономірний цілеспрямований результат визначеної спеціальної професійної підготовки спеціалістів, їх особистісно-мотиваційного ствердження, налаштованості на працю, уміння перемагати труднощі, їх освіти, самоосвіти, самовиховання, бажання досягти успіху і уміння долати перешкоди. Відповідно, такою готовністю регулюється професійна діяльність спеціаліста, забезпечуються її ефективність.

Професійна готовність менеджерів до професійної діяльності виявляється, насамперед, у її здатності до організації, виконання і регулювання своєї діяльності. Крім того, професійна готовність менеджерів зумовлюється ще багатьма іншими факторами, найважливішими з яких є система методів і цілей, наявність професійних знань і вмінь, безпосереднє включення особистості в діяльність, у процесі якої найбільш активно формуються потреби, інтереси і мотиви здобуття суттєвих, значущих, найбільш сучасних знань та вмінь [3, с. 222].

Ми вважаємо, що професійна готовність авіаційних менеджерів – здатність авіаційних менеджерів до якісного виконання своїх професійних завдань при стандартних та екстрених ситуаціях, що базуються на основі отриманих знань, умінь та навичок.

Готовність майбутніх авіаційних менеджерів можна розглядати за провідними напрямками наукових досліджень:

– *психологічний напрям* (встановлення характеру зв'язків між станом готовності та ефективністю діяльності, де готовність розглядається як особистісна характеристика, що передбачає здатність до адаптації та саморегуляції поведінки й розвитку);

– *педагогічний напрям* (виявлення факторів, умов, засобів для цілеспрямованого формування готовності, де готовність визначається як загальна характеристика розвитку, навчання і виховання особистості під час навчання у ЗВО);

– професійний напрям (як характеристика результативності процесу професійної підготовки спеціалістів).

У нашому дослідженні ми орієнтуємося на педагогічний та професійний напрям, що передбачає виявлення факторів, умов, засобів цілеспрямованого формування готовності та характеристику результативності процесу професійної підготовки спеціалістів.

Висновки. Таким чином, готовність базується на певному стані особистості, що впливає на якість успішного виконання дій, установка паралельно є додатковим механізмом для якісного виконання роботи, поставленого завдання, тим паче установку можна поділити на свідому та несвідому. Готовність авіаційних менеджерів до професійної діяльності розглядається у психологічному, педагогічному та професійному напрямках.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. VII вид., з дод. і допов. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.: іл.
2. Грушевський В. О., Патрик І. П. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів: Словник. Київ: Професіонал, 2007. 512 с.
3. Добровольська Н. В. Проблема професійної підготовки майбутніх менеджерів невинробничої сфери: матеріали XI Міжнародної науково-методичної конференції забезпечення наступності змісту в системі ступеневої вищої та післядипломної освіти. Рівне, 2013 № 1. С. 221–224.
4. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: БГУ, 1976. 176 с.
5. Жукова В. Ф. Психолого-педагогический анализ категории «психологическая готовность»: Вестник Филиала Российского государственного университета. Серия: Педагогические науки. Сургут. 2011. Т. 4. № 5 С. 32–35.
6. Крупська Я. В., Михайлович В. М. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних. Вінниця: ВНТУ, 2010. 72 с.
7. Курлянд З. Н. Професійно-креативне середовище ВНЗ – передумова підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. Педагогическая наука: история, теория, практика, тенденции развития. 2009. № 1. С. 18–26
8. Левитов Н. Д. О психических состояниях человека. Москва: Наука, 1964. 344 с.
9. Потапкіна Л. В. Готовність до професійної діяльності як психолого-педагогічна проблема. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2015. № 1. С. 198–207
10. Психологічний словник / Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова/ За ред. Н. А. Побірченко. Київ: Наук. світ, 2007. 274 с

References

1. Busel, V.T. (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great interpretative dictionary of the contemporary Ukrainian language]*. Kyiv: Irpin: Vtf "Perun" [in Ukrainian].
2. Hrushevskiy, V.O. & Patryk, I.P. (2007). *Tлумachnyi rosiisko-ukrainskyi slovnyk sykhlohichnykh terminiv [Interpretative Russian-Ukrainian Dictionary of Psychological Terms]*. Slovnyk. Kyiv VD "Profesional" [in Ukrainian].
3. Dobrovolska, N.V. (2013). *Problema profesionalnoi pidhotovky maibutnix menezheriv nevyrobnychoi sfery [The issue of the professional training of future managers of the non-productive sphere]*. Materialy mizhnarodnoi naukrovo metodychnoi konferentsii. Zabezpechennia nastupnosti zmistu v systemi stupenevoi vyshchoi ta pisliadyplomnoi osvity. № 1. P. 221–224 [in Ukrainian].
4. Diachenko, M. I., Kandybovych, L.A. (1986). *Psykhohycheskye problemy hotovnosti k deiatelnosti [Psychological readiness for action]*. Myns. 1986. 450 p. [in Belorussian].
5. Zhukova, V.F. (2011). *Psykhologo-pedahohichnyi analiz katehori "psykhohichna hotovnist" [Psychological and pedagogical analysis of the category "psychological readiness"]*. Vestnyk Fylyala Rossyiskoho hosudarstvennoho universyteta. Surhute. Serii Pedahohicheskie nauki. T. 4. № 5. P. 32–35 [in Russian].
6. Krupskya, Ya.V., Mykhailevych, V.M. (2010). *Tлумachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohii [Interpretative dictionary of informational and pedagogical technologies]*. Vinnytsia: VNTU. 72 p [in Ukrainian].
7. Kurliad, Z.N. (2009). *Profesiino-kreatyvne seredovyshche VNZ – peredumova pidvyshchennia yakosti pidhotovky maibutnix fakhivtsiv [Professional creative environment of higher educational institutions as a prerequisite for improving the quality of training of future specialists]*. Pedahohichna-nauka: istriia, teoriia, praktyka, tendentsii razvitia. № 1. P. 18-26 [in Ukrainian].

8. Levitov, N.D. (1964). *O psikhologicheskikh sostoyaniyakh cheloveka [On the psychological states of the person]*. Moskva: Nauka. 344 p. [in Russian].
9. Potapkina, L.V. (2015) *Hotovnist do profesiinoi diialnosti yak psikhologo- pedahohichna probema [Readiness for professional activity as a psychological and pedagogical issue]*. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: pedahohichni nauky № 1. P. 198-207 [in Ukrainian].
10. *Psykhologichnyi slovnyk (2007). [Psychological dictionary]: avt.-uklad. V.V. Syniavskiy, O.P. Serhieienkova / Za red.. N.A. Pobirchenko. Kyiv: Nauk. Svit. 274 p. [in Ukrainian]*.

DOROSHENKO Tetiana, Senior lecturer of Management, Economics, Law and Tourism Department. Flight Academy of National Aviation University.

DEFINITION OF THE CONCEPT OF "PROFESSIONAL READINESS OF AVIATION MANAGERS" AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract. *The article analyzes the definitions "readiness" and "professional readiness". The basic approaches to the definitions from the point of view of pedagogy and psychology have been discussed. The author's definition of "professional readiness of aviation managers" is proposed as the ability of aviation managers to fulfill their professional tasks qualitatively in standard and emergency situations based on the acquired knowledge and skills.*

Taking into account the integration of Ukraine into European economic and political space, increasing the competitiveness and ensuring mobility in the labor market, it is necessary to improve the educational process of aviation managers. The growth of the needs of specialists in the managerial profile is associated with significant and permanent changes in the economy structure. The issue of the many-sided man development arises before institutions of higher education.

Readiness is the state of the individual, which influences the quality of the successful action. To differentiate "readiness" with the "affirmation", we note that the latter is an additional mechanism for the qualitative performance of the work.

The prerequisite for professional work is the readiness for activities resulting from the professional training of a specialist in an educational institution. Readiness for professional activity depends on the appropriate level of professional competence, professional skills, as well as the ability to self-regulate, the ability to engage in appropriate social activities, and the ability to mobilize their professional potential to solve the tasks under the appropriate conditions.

Professional readiness is a legitimate goal-oriented result of a certain special professional training of specialists, their personal and motivational assertion, willingness to work, the ability to overcome difficulties, their education, self-education, self-improvement, the desire to succeed and the ability to overcome obstacles. Accordingly, such readiness regulates the professional activity of a specialist ensuring its effectiveness.

The managers' professional readiness for professional activity is revealed in its ability to organize, execute and regulate their activities, which is also conditioned by many other factors, namely: the system of methods and goals, the availability of professional knowledge and skills, the direct personal inclusion in the activities in which the needs, interests and motives of obtaining essential, significant, most modern knowledge and skills are actively formed.

The study considers the pedagogical and professional directions, which involve identifying the factors, conditions, means of readiness formation and the characteristics of professional training effectiveness.

The readiness is based on a certain state of the personality, which affects the quality of successful implementation of the tasks; the affirmation is an application mechanism for the qualitative work performance. The affirmation can be divided into conscious and unconscious. Aviation managers' readiness for professional activity is considered in psychological, pedagogical and professional directions.

Key words: *readiness, professional readiness, future aviation managers' readiness, readiness for professional activity.*

*Одержано редакцією: 28.02.2019 р.
Прийнято до публікації: 15.03.2019 р.*